

КОНЦЕПЦІЯ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
«Громадянин України III тисячоліття»

Автори:

Сазоненко Г.С., директор Українського гуманітарного ліцею КНУ імені Тараса Шевченка, народний учитель України, кандидат педагогічних наук

Стрілько В.В., президент Міжнародного благодійного фонду імені Ярослава Мудрого, кандидат педагогічних наук, член Піклувальної ради ліцею

*В океані рідного народу
Відкривай духовні острови!*

Василь Симоненко

I. Методолого-педагогічні засади Концепції

1.1. Загальні положення

У найскладніший час випробувань для нашого народу ми переконані, що стратегічний розвиток України залежить від інтелектуального ресурсу – науки, освіти й культури. Європейське майбутнє нашої країни забезпечать нові покоління, виховані в єдиній системі моральних і політичних цінностей, що утверджують високу культуру, толерантність, взаєморозуміння й національну ідентичність. Саме освіта (навчання й виховання нових поколінь) має стати в авангарді європейської України – духовної, економічно розвиненої, політично інтегрованої. Революція гідності, подвиг героїв Небесної сотні, війна на Сході продемонстрували готовність молоді відстоювати національні цінності українців та державність. А тому національно-патріотичне виховання має стати однією з головних складових національної безпеки нашої держави.

Ще великий давньоримський політичний діяч, філософ і літератор Цицерон писав: «Основа всієї держави складається з правильного виховання юнацтва».

Сьогодні, як ніколи, постає головним питанням – виховання свідомих громадян України, для яких «народ і держава» – єдині, а «правильне

виховання» полягає в цілеспрямованому формуванні української нації, яка знає своє коріння, свою історію, культуру, цінує й береже свою рідну українську мову. А тому справжнє реформування в Україні має починатися із духовних цінностей, громадянськості й людськості. Як писав великий український педагог К. Ушинський: «Усяке істотне, а не позірне поліпшення в побуті народу, усяка істотна реформа повинна ґрунтуватися на внутрішній, духовній реформі, на русі вперед, який відбувається в самому дусі народу, бо тільки з цих духовних реформ виростають самі собою тривкі зовнішні реформи... Надати ж швидкість народному розвитку може тільки свідоме, розумне виховання й розумне навчання, вони пробуджують розум народу, дають волю його свідомості і збагачують його знаннями, до яких він досвідом не добрався б за багато сотень років».

Європейськість сучасної української освіти означає збереження своїх національних особливостей, культури, мови, способу мислення, ментальності. Сьогодні освітні системи європейських країн перебудовуються на основі європейської моделі освіти, що базується на чотирьох фундаментальних принципах: «учитися, щоб знати; учитися, щоб робити; учитися, щоб жити; учитися, щоб бути». Отже, йдеться про навчання й виховання як єдиний життєтворчий процес.

Сучасні політичні, соціально-економічні та військові виклики вимагають усебічної перебудови виховного процесу. Ми маємо прийняти європейські цінності, але зберегти національну ідентичність – українськість. Ще в XIX ст. Михайло Драгоманов писав: «Стояти ногами й серцем в Україні, свої голови держати в Європі», – ось чому важливою складовою виховної системи є національно-патріотичне виховання.

Слід зазначити, що сучасне українське виховання має глибоке історичне коріння: від родинного (сімейного) виховання до громадянського. Такі ж засади несли й наша культура, починаючи з княжої доби; козацтво; наша філософія й

педагогіка (Г. Сковорода, П. Юркевич, К. Ушинський, Г. Ващенко, І. Огієнко, А. Волошин, С. Русова, В. Сухомлинський, П. Кононенко).

Українська педагогіка покладає в основу виховання принцип природовідповідності в умовах свободи Людини, що й визначає природу виховання:

1. Людина наділена волею і розумом. Із цього випливає й обов'язок людини бути вільною. Звідси принципова позиція демократичної педагогіки, відповідно до якої внутрішня сутність людини визначається не лише спадковістю та впливом зовнішнього середовища, але й участю самої людини, її волею, розумом і сумлінням.
2. Людина – єство суспільне. Людська особистість не може розвиватися й удосконалюватися поза суспільством. Проте людина також єство автономне, індивідуальне, вона не «розчиняється» в масі.
3. Людина завжди між добром і злом, завжди в дорозі. Вихованість – це лише готовність до вибору.
4. Виконуючи своє призначення, людина постійно прагне реалізувати себе. До «золотого фонду» гармонійності особистості Г. Ващенко відносить служіння Богу й Україні.
5. Вічний обов'язок людини – творити життя і творити себе. Вимога творчості є головною передумовою саморозвитку окремої людини й суспільства. Сьогодні, в умовах демократичних реформ і на ґрунті занепаду віри, проблема мотивації поведінки стає особливо гострою.

«Покажіть мені систему виховання, і я скажу, в якій державі ви хочете жити», – ці слова, сказані колись Платоном, засвідчують доленосну місію педагогіки в розвитку суспільства.

Видатний педагог кінця XIX століття К. Ушинський стверджував, що виховання має національно-ментальну основу, «... який характер народу, такий і характер виховання». На його думку, почуття національного є вроджене, вічне і властиве кожній людині, є даром Божим, має глибинне генетичне вкорінення у психіку й виявляє себе підсвідомо.

Послідовно і ґрунтовно над проблемою українського виховання впродовж багатьох десятиліть працює професор Дрогобицького державного педагогічного університету О. Вишневський, який стверджував: «Виховний ідеал не формується «сам собою», не виникає з нічого й не створюється педагогами. Він є складовою духовних прагнень всього народу й ґрунтується на певній системі цінностей, якої це суспільство в даний час дотримується і яка визначає діюче в ньому духовне поле». Таке виховання створює умови для найповнішого розвитку природних задатків, національного характеру, способу мислення. Систематичне й цілеспрямоване виховання національної свідомості й самосвідомості, формування національного типу особистості забезпечить духовну єдність поколінь, тяглість національних традицій.

Сучасному національно-патріотичному вихованню має бути властива випереджувальна роль. Воно має стати засобом відродження національної культури, стимулом пробудження таких моральних якостей, як: совість, людяність, почуття власної гідності; засобом самоорганізації, особистісної відповідальності; гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві.

Лише через таку ієрархію ціннісних підходів, як: *людина – народ – держава* – можна реалізувати перспективну й демократичну модель виховання громадянина-патріота.

Оскільки національно-патріотичне виховання набуває нині особливого значення, виникає гостра потреба в оновленні Концепції національного виховання ліцею «Громадянин України ХХІ століття» (1996 р.), яка б визначала стратегію розвитку ліцеїста-громадянина України.

«Лише вільна система освіти спроможна «зрощувати» людей, «запрограмованих» на свободу, на пошук істини, на творення нового...» (Г.С. Сазоненко). Йдеться про нову школу як простір життя дитини, де простір виступає головним чинником впливу на вихованця й стає освітнім лише тоді, коли особистість має інтенцію на освіту.

Проектування освітнього простору високодуховного, високоінтелектуального, технологічного, соціокультурного й інформаційного,

де дитина зможе реалізувати свої здібності й обдарування, забезпечить становлення громадянина України. Відкритість освітнього простору дозволяє розширювати межі впливу та входження до єдиного європейського (світового) освітнього простору.

Історична подія (червень 2014 року, Брюссель) – підписання угоди про асоціацію України з Європейським Союзом визначила закономірний вектор розвитку нашої держави й освіти зокрема. Європейськість української освіти передбачає виховання громадянина України як громадянина Європи і Світу.

Виховання ж – це спільна відповідальність держави, суспільства, вчителів та батьків.

1.2. Мета і завдання

Метою Концепції національно-патріотичного виховання є забезпечення:

- процесу виховання Людини в єдності інтелектуального, морального та громадянського;
- набуття молодим поколінням історичного й соціального досвіду (громадянська компетентність);
- створення відкритого освітнього акмеологічного простору взаємодії суб'єктів виховного процесу: «батьки – ліцеїсти – вчителі», «ліцей – Київ – Україна – Європа – Світ»;
- успадкування духовних надбань українського народу, розвиток особистісних рис громадянина української держави та європейська ідентичність (приналежність до загальноєвропейської спільноти);
- національної безпеки України, соціального та інформаційного захисту її громадян;
- формування культури міжнаціональних відносин, широке ознайомлення ліцеїстів із поняттями «Україна» та «Світове українство», з матеріальними, духовними та культурними цінностями (європейський мультикультуралізм);

- європейської громадянськості як поваги до прав людини, демократії та свободи, виховання відповідальних і активних нових громадян Європи.

Серед основних завдань:

- науково-педагогічне забезпечення єдності фізичного, духовного й інтелектуального розвитку особистості;
- головний урок – урок патріотизму сьогодення;
- визначення в освіті пріоритету гуманістично-світоглядних знань, формування цілісного бачення світу й Людини в гармонії з природою, Всесвітом, собою;
- утвердження у виховній роботі пріоритету національного на засадах родинності;
- розвиток в учнів почуття відповідальності за збереження національних традицій, звичаїв, культурних надбань, реалізація ідеї «діалогу культур»;
- творення індивідуального «Я» у його духовній автономності й суверенності та в умінні поєднувати особисті інтереси з державними;
- формування духовно багатого особистості з цілісним уявленням про світ, глибокими патріотичними почуттями та розвиненою національною самосвідомістю майбутнього громадянина України; опанування знань про рідну землю, родину, історію Української Держави, виховання почуття гордості за минуле й сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразках української культурної спадщини;
- вивчення особливостей українського довкілля, етносу, мови, культури, націє- та державотворення, української ментальності, історичного розвитку та історичної долі українського народу;
- сприяння набуттю молоддю соціального досвіду, успадкування кращих духовних та культурних надбань українського народу;
- забезпечення оволодіння українською мовою кожним учнем ліцею, виховання поваги до єдиної державної української мови;
- формування психологічної та фізичної готовності ліцеїстів до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо відстоювання

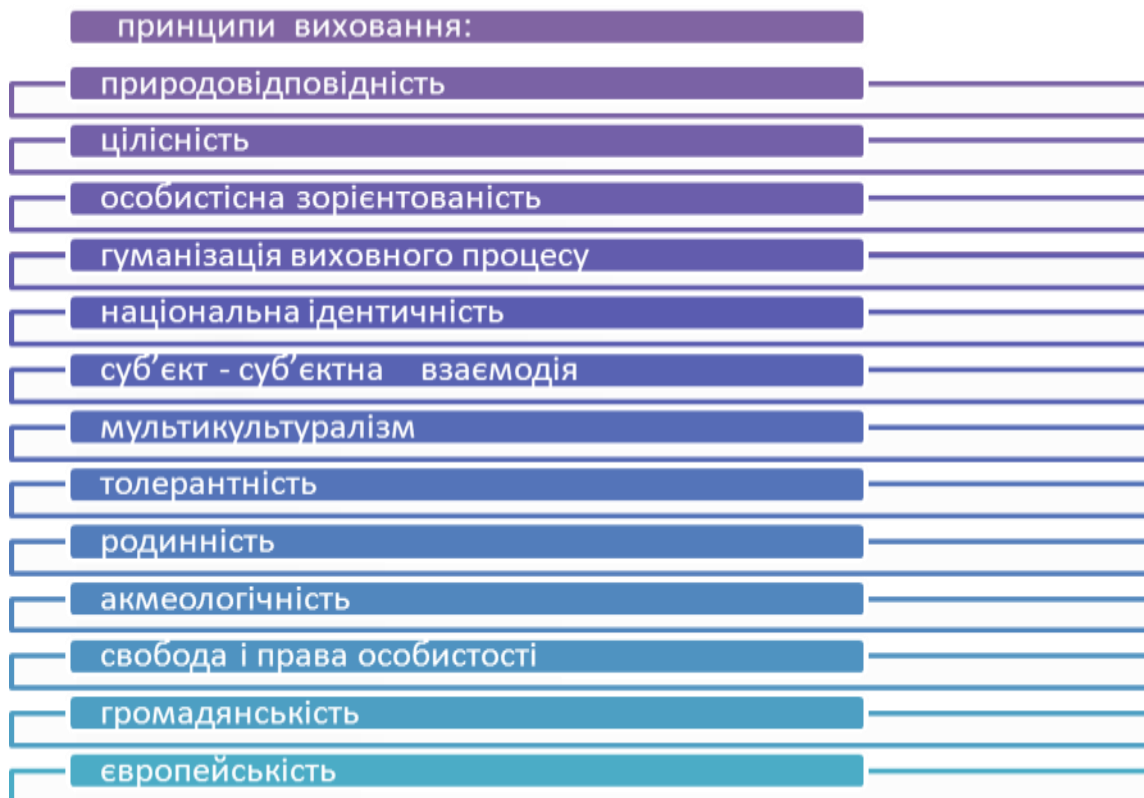
національних інтересів та незалежності України; підвищення її престижу й розвиток мотивації молоді до державної та військової служби;

- виховання правової культури, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України та історичних святинь;
- утвердження у свідомості старшокласників об'єктивної оцінки ролі українського війська в українській історії у відстоюванні ідеалів свободи та державності України та її громадян від княжої доби, Гетьманського козацького війська, військ Української Народної Республіки, Січових Стрільців, Української повстанської армії до часів незалежності;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, людей похилого віку, турботи про молодших та людей із особливими потребами;
- створення умов для розвитку громадянської активності, високої мотивації до праці як основи конкурентоспроможності громадянина, а відтак – і держави;
- виховання здатності протидіяти проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадської діяльності;
- забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості в Україні відповідно до її інтересів та можливостей;
- виховання готовності до захисту рідної Землі і України, виконання громадянського обов'язку — військової служби;
- підвищення статусу національно-патріотичного виховання в українському суспільстві;
- формування шанобливого ставлення до особистості згідно з Конвенцією ООН про права дитини; посилення ролі сім'ї в патріотичному вихованні учнів ліцею.

1.3. Принципи національно-патріотичного виховання

Сьогодні шкільна освіта в Україні має визнати первинним виховання, учіння-навчання стануть результатом особистісного розвитку.

Серед визначальних принципів становлення громадянина України і Світу в акнепросторі ліцею постають: духовна зрілість, особистісна та громадянська зрілість. Серед педагогічних – наступні:

- *принцип природовідповідності* у Г. Сковороди має назву «сродності» («Учи відповідно до природи»). Розуміння цього принципу стосується врахування, з одного боку, особливостей дитини та її віку, а з другого, – відповідності навчання законам природи взагалі;
- *принцип цілісності* означає, що виховання організовується як системний педагогічний процес, спрямований на цілісний та різнобічний розвиток особистості, формування в неї цілісної картини світу;
- *принцип особистісної зорієнтованості* означає, що загальні закони психологічного розвитку проявляються в кожній людині своєрідно й неповторно;

- *принцип гуманізації виховного процесу* спрямовує виховний процес на формування й розвиток у особистості терпимості, поваги, толерантності, емпатії, співчуття;
- *принцип національної ідентичності* передбачає формування національної самосвідомості через виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливе ставлення до його культури; повагу, толерантність до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу; брати участь у розбудові та захисті своєї держави;
- *принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії базується на* рівноправності учасників виховного процесу, врахуванні точки зору кожного, визнанні права на її відмінність від іншої, узгодженні позицій;
- *мультикультуралізм* передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в ліцеїстів відкритості, толерантного ставлення до цінностей, культури, мистецтва, вірування інших народів; здатності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;
- *принцип толерантності* – це відкритість спілкування та свобода думки, совісті й переконань, виховання відповідальних громадян, здатних цінувати свободу, поважати людську гідність та індивідуальність, запобігати конфліктам та розв'язувати їх ненасильницькими засобами;
- *принцип родинності* – інтеграція педагогічних принципів у сім'ю, родину; дотримання універсальності принципу кола: дитина – родина – нація – вселюдство;
- *акмеологічний принцип* вимагає орієнтації виховного процесу на розвиток духовної, особистісної та громадянської зрілості, створення умов для досягнення життєвого успіху;
- *принцип свободи і прав особистості* передбачає становлення морально-етичної шкали цінностей на основі обраних особистістю пріоритетів;

виховання внутрішньої свободи, поваги до законів і Конституції України, почуття відповідальності та обов'язку, вміння приймати рішення, готовності відстоювати себе як особистість;

- *принцип громадянськості* – моральний принцип, який передбачає національну гордість, громадянську відповідальність та готовність служити й захищати Батьківщину;
- *принцип європейськості* – інтеграція у європейський (світовий) освітній простір на основі загальнолюдських цінностей і національної ідентичності, толерантність, широта погляду на світ і людину, взаємоповага.

Отже, серед основних принципів національно-патріотичного виховання засадничим є принцип національної спрямованості виховання, який передбачає розвиток у молоді національної свідомості, любові до України, свого народу, шанобливого ставлення до його культури, здатності зберегти свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави.

II. Структурні компоненти та змістові лінії національно-патріотичного виховання

2.1. Змістові лінії:

Виходячи із мети ліцею – плекання національної еліти України, людей національно-державного, патріотично-гуманістичного світосприйняття і світорозуміння, вільних і активних громадян незрадливої любові до свободи і Вітчизни, визначаються головні змістові лінії діяльності:

- розробка та впровадження програми національно-патріотичного виховання ліцеїстів (для закладу й академічних груп);
- підготовка публікацій та рекомендацій із питань національно-патріотичного виховання;

- проведення психолого-педагогічних та соціологічних досліджень із проблем національно-патріотичного виховання; участь та проведення науково-практичних конференцій, семінарів із питань національно-патріотичного виховання;
- створення на базі ліцею Центру столичної освіти з проблем національно-патріотичного виховання;
- підвищення професійної компетентності педагогічних працівників із питань національно-патріотичного виховання, громадянського становлення та розвитку ліцеїстів;
- міжнародне партнерство (українська діаспора, Міжнародний освітянський «Партнер»-клуб) із проблем національно-патріотичного виховання;
- моніторингове дослідження результативності (кваліметричний підхід) національно-патріотичного виховання в ліцеї.

2.2. Структурні компоненти національно-патріотичного виховання:

Об'єднуючим началом кожного з окреслених завдань національно-патріотичного виховання є світоглядні цінності особистості, духовна та соціальна зрілість, досягнення життєвого успіху.

Модель становлення і розвитку особистості в акмеологічному просторі ліцею:

Структурні компоненти моделі:

- ціннісне ставлення до себе:
 - до свого духовного «Я»;
 - до свого фізичного «Я»;
 - до свого психічного «Я»;
 - до свого соціального «Я»;
- ціннісне ставлення до сім'ї, родини, людей:
 - розвиток і вдосконалення моральності;
 - родинно-сімейне виховання;
- ціннісне ставлення особистості до суспільства й держави (демократичні цінності);
 - виховання патріотизму, розвиток правосвідомості;
 - особиста відповідальність за долю своєї країни;
 - готовність до захисту своєї держави;
 - відповідальність перед минулими поколіннями, героями минулого та сучасного, які демонстрували та демонструють зразки високого патріотизму, утверджували та утверджують нашу державу;
 - формування політичної культури та міжетнічних відносин;
- ціннісне ставлення до праці;
- ціннісне ставлення до природи;
- ціннісне ставлення до культури й мистецтва;
- ціннісне ставлення до Європи та Світу.

Акмеологічність даної моделі полягає в тому, щоб створити умови для саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення й самореалізації ліцеїста як громадянина України і Світу.

2.3. Модель управління виховним процесом

Концептуальні засади виховання реалізуються через інтеграцію компонентів управлінської діяльності:

- Педагогічної ради
- Ради ліцею

- Піклувальної ради
- Батьківської ради
- Батьківської академії
- Команди управлінців
- Кафедри національного виховання
- Предметних кафедр
- Психологічної служби ліцею
- Лабораторії управління навчально-виховним процесом
- Мистецьких студій та Мистецького центру
- Виховних моделей учнівських груп
- Учнівського врядування
- Громадського об'єднання випускників «Родинна цінність»
- Громадських організацій

Функціональна роль кожного зі структурних компонентів управління виховним процесом реалізується відповідно до Статуту ліцею, концепцій (Концепція розвитку ліцею, Концепція національно-патріотичного виховання «Громадянин України III тисячоліття»), положень (Типове положення про ЗНЗ, «Про системний моніторинг», «Про Піклувальну раду», Раду ліцею, предметні кафедри, кафедру національного виховання) та через громадські організації.

III. Виховні моделі. Зміст і напрями роботи

Реалізація Концепції національного виховання ліцею здійснюється за 12-ма виховними моделями. Модель та стиль управління групою вихователів обирає самостійно. Індивідуальність та освіченість є визначальними результатами національно-патріотичного виховання, забезпечення траєкторії розвитку особистості ліцеїста, педагогічного супроводу процесу «від виховання до вихованості», «від освіти до освіченості». Проектований акмевиховний простір, який створює педагог-вихователів, на основі якого вибудовуються стосунки між суб'єктами виховного процесу, врешті-решт, визначає становлення ліцеїста як громадянина України і Світу, його «європейськість».

Найбільш оптимальним для успішного виховного процесу є простір, в основі якого лежить гуманістичний підхід, демократизм стосунків між вихованцями й педагогом-вихователем, збереження автономії кожної особистості, створення умов для самореалізації та гармонізації стосунків із внутрішнім «Я».

В основу виховних моделей покладено творення ліцею як школи самовираження, самоствердження, самореалізації та життєтворчості особистості.

I курс

№ групи	Назва моделі	Опис моделі
8 - А	«Європейська Україна – моя рідна земля»	Виховна модель ґрунтується на переконанні, що стратегічною метою України є інтеграція до європейських структур. Виховання в учнів розуміння європейського шляху України, пошук місця українців серед європейських народів, бажання працювати задля розвитку української держави та відчувати себе європейцем.
8 - Б	«Ми – майбутнє твоє, Україно»	Головною стратегією виховної діяльності є утвердження кодексу патріота-громадянина нашої держави, переосмислення історичної долі України; формування національної самосвідомості через виховання любові до рідної землі; становлення активної громадянської позиції, відповідальності за долю України.
11	«Україна – єдина країна»	«Ми всі різні, але ми єдині!» – головний принцип діяльності цієї моделі, основними засадами якої є розуміння цінностей соборності та єдності української держави, нації; виховання відповідальності, усвідомлення необхідності вибору європейського майбутнього та збереження незалежності сучасної України.
12	«Київ – серце України»	Сутність виховної моделі полягає в поглибленому вивченні історії Києва як давньої європейської столиці. Виховання патріотів-захисників рідного міста, свідомих, сильних духом і волею громадян на прикладах життя видатних киян.

II курс

№ групи	Назва моделі	Опис моделі
21	«Культурна скарбниця – це сила народу»	Діяльність спрямована на виховання почуття прекрасного, пізнання збереження та примноження звичаїв, традицій українського народу; здатності сприймати українську культуру як невід'ємну складову світової; засвоєння духовно-моральних, естетичних та етичних цінностей української нації; виховання поваги до національних святинь та відповідального ставлення до них.
22	«Вектори української свободи»	<p>Передбачається національно-патріотичне, правове, естетичне виховання з метою становлення особистісної, соціальної, духовної зрілості ліцеїста.</p> <p>Векторність української свободи – це:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Україна – Європа – Світ; - свобода вибору – людська гідність; - свобода вибору – національна ідея.
23	«Родина – Україна – Всесвіт» – пошук власного «Я»	Ця модель передбачає забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її інтересів та можливостей, дотримання універсальності принципу кола: дитина – родина – нація – вселюдство; виховання відповідальних та активних нових громадян України, Європи та Світу.
24	«Держава – це ми»	Формування пріоритетів особистості на основі свідомого вибору нею мети і засобів діяльності з урахуванням державотворчих позицій. Виховання громадянина демократичного світогляду, носія національних цінностей, моральності, відповідальності, стійкості поглядів і переконань.

III курс

№ групи	Назва моделі	Опис моделі
31	«З Україною в серці»	Плекання національної еліти України, виховання в акмеологічному просторі лицею цілісної особистості з високим рівнем соціальної зрілості та національної самосвідомості. Успадкуванням лицеїстами духовних цінностей українського народу, становлення громадянської відповідальності та готовності захищати Батьківщину.
32	«Громадянин України – громадянин світу»	Сутність моделі – виховання національно-патріотичних почуттів, любові до рідної землі, родини, бажання працювати задля розвитку української держави, розуміння лицеїстами необхідності європейського шляху вибору нашої держави. Наріжним каменем становлення патріота-громадянина України визнаються високі моральні чесноти лицеїста.
33	«Земля. Україна. Лицей»	Метою моделі є духовне становлення особистості із урахуванням принципу свободи вибору, реалізація акмеологічних підходів та філософії українознавства. Виховання лицеїста – носія національних та загальнолюдських цінностей, який живе в гармонії з собою, природою, суспільством.
34	«Громадянин України – патріот своєї держави»	Зміст виховної моделі спрямований на розвиток правової і громадянської компетентності особистості, виховання правової культури, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України. Усвідомлення особистої гідності, поваги до інших людей, формування почуття громадянської відповідальності та готовності служити й захищати Батьківщину.

IV. Очікувані результати:

Реалізація даної Концепції дозволить забезпечити:

- виховання достойних громадян України з високим рівнем моральності (чесності, совісті, відповідальності, доброзичливості, правди, любові до своєї держави);
- готовність старшокласників до виконання громадянського обов'язку щодо відстоювання національних інтересів, незалежності й безпеки України;
- осмислення кожним ролі і значення української мови як державної;
- високий рівень освіченості (ерудиції, навчальної компетентності, критичного мислення та культури спілкування);
- системність та критичне мислення;
- демократичність поглядів у розбудові правової, незалежної, економічно розвиненої України;
- готовність молоді до служби в Збройних Силах України, виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо захисту цілісності й незалежності України;
- толерантність та шанобливе ставлення до людей іншої національності, інших поглядів та переконань (європейська ідентичність);
- повагу до прав людини, демократію, свободу й відповідальність (європейська громадянськість);
- повагу до історичної пам'яті, українських народних традицій, кращих надбань світової культури (європейський мультикультуралізм);
- виховання почуття відповідальності за збереження природи як національного багатства;
- виховання відповідального ставлення до власного здоров'я, здорового способу життя (здоров'язберігаюча компетентність);
- виховання задля життя на основі єдності мовної, громадянської, загальнокультурної та інформаційно-комунікаційної компетентності;
- виховання відповідальних та активних громадян Європи;
- консолідацію зусиль батьків, учителів, громадських інституцій у вихованні національної еліти України (громадян Європейської спільноти).